

מדברת על לבה על עסקי לבה.

ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא עוד דבר אמר ר"א משום ר"י ב"ז כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה אדם שמתענה בשבת, מה הכוונה הוא מתענה בשבת, מסבירים כאן התוס' שהכוונה בתענית חלום, שאדם שחלם אחד מן החלומות שצריך להתענות עליהם והוא מתענה בשבת אז קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה, מסביר כאן רש"י מדוע, כיון שתענית בשבת היא קשה מאד, מדוע, לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה אז זה נחשב לעינוי גדול יותר ועל כן קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה, ובעיני יצחק הוא מוסיף כאן שאפשר להוסיף עוד נקודה מדוע התענית בשבת מועילה כיון שזה משל לאדם שנדחק בעת שמחת המלך ומתחיל לתנות לפניו את צערו על כן ממהרים למלאות את בקשתו כדי שלא יטריד את המלך בשמחתו, אבל מצד שני אח"כ יפרעו ממנו מדוע הוא באמת בא להפריע למלך בשמחתו, וזה מה שכתוב כאן **ואף על פי כן אע"פ שקורעים לו גזר דינו של שבעים שנה חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת אח"כ פורעים ממנו מדוע הוא לא התענג בשבת, מאי תקנתיה מה התקנה שלו שלא יפרעו ממנו דין עונג שבת, אמר רב נחמן בר יצחק ליתב תעניתא לתעניתא** הוא צריך לשבת תענית נוספת ביום חול כדי לכפר על העובדא שהוא התענה בשבת.

השיטה מקובצת כאן אומר שלא מדובר כאן בתענית חלום אלא בתענית תשובה שאז התענית נחשבת לעונג לו לאדם כיון שהוא בא לכפר בזה על חטאיו אז התענית נחשבת לעונג עבורו ועל כן קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה ושוב אעפ"כ הוא צריך לחזור לישב תענית לתעניתו ביום חול.

אומרת הגמרא **ואמר רבי אלעזר חנה המיחה דברים כלפי מעלה**, מסביר כאן המהרש"א שהמיחה דברים כנראה שחנה חטיחה דברים כלפי מעלה, כמו כן הגמרא תביא עוד כמה שהטיחו דברים כלפי מעלה, אומר כאן המהרש"א שהכוונה שהם אמרו דברי ניצוח כלפי מעלה, א"כ חנה המיחה דברים כלפי מעלה שנאמר **ותתפלל על ה' מלמד שהמיחה דברים כלפי מעלה** מזה שכתוב ותתפלל על ה' ולא כתוב ותתפלל אל ה' מזה מדייקת כאן הגמרא שהיא הטיחה דברים כלפי מעלה.

והגמרא כאן לא מציינת מהו ההטחת דברים, ולמעשה באחרונים יש כאן אריכות והרבה שיטות מה היה כאן ההטחת דברים של חנה.

הצל"ח מבאר שההטחת דברים של חנה היתה שהרי כתוב שבנים לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא על כן היא טענה שאם הקב"ה לא ימלא את בקשתה עלולים ח"ו אנשים לחשוב שאין ביכלתו של הקב"ה ח"ו למלא את בקשתה ועל כן הקב"ה צריך למלאות את בקשתה כדי שלא יאמרו מבלתי יכלת ה', כאן מסביר כאן הצל"ח וזה היה כאן ההטחת דברים.

ממשיכה הגמרא **ואמר רבי אלעזר אליהו המיח דברים כלפי מעלה** אליהו הנביא ג"כ הטיח דברים כלפי מעלה **שנאמר** (מלכים א' י"ח) **ואתה הסבת את לבם אחרנית, המעשה היה באליהו בהר הכרמל כשהוא שאל את כלל**

ישראל מדוע אתם פוסחים על שני הסעיפים ואז הנביאי הבעל שחטו פר ושמו אותו על המזבח וחטו כל היום שיגיע אש ע"י הנביאים שלהם ולא הגיע אש ולאחר מכן אליהו הנביא שחט את הפר על המזבח שהוא בנה לה' ואז הוא התפלל אל הקב"ה שיוריד אש מן השמים ואז חלק מן התפילה שלו היה ואתה הסיבות את לבם אחרנית שכביכול הקב"ה גרם להם לכלל ישראל שיעזבו אותו וזהו כאן ההטחת דברים של אליהו.

אומרת בגמרא **אמר רבי שמואל בר רבי יצחק מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו לאליהו מנין שהק"ה חזר והודה לאליהו,**

- דף ל"ב ע"א

דכתיב (מיכה ד') **ואשר הרעתי, שם הקב"ה אמר לנביאו למיכה שמהו יעשה באחרית הימים הקב"ה אומר שהוא יאסוף את הצולע והנדחה הוא יקבץ ואשר הרעתי שגם את אשר הרעתי הוא יקבץ, א"כ אשר הרעתי לומדת כאן הגמרא את אלו שאני גרמתי להם ע"י שבראתי את היצר הרע אני גרמתי להם שהם יהיו רעים גם אותם אני אקבץ, א"כ מכאן שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו.**

מסביר כאן הרשב"א בעין יעקב שאין הכוונה כאן ח"ו שהקב"ה הודה לו לאליהו שאלהו כביכול שינה את דעת מעלה, אלא ההודאה כאן הכוונה היא הסכמה, שהאליהו טען שהקב"ה הוא זה שהסב את לבם אחרנית והקב"ה הודה לו היינו הוא הסכים על ידו שזה נכון שהוא זה שהסב את לבם אחרנית, אבל באמת כך היה צריך להיות.

אומרת הגמרא **אמר רבי חמא ברבי חנינא אלמלא שלש מקראות הללו אלמלא היה לנו את ג' הפסוקים האלו שהגמרא תמנה לקמן נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל, מסביר כאן רש"י שהכוונה במשפט שכשהקב"ה היה מביא את ישראל למשפט ח"ו לא היה להם שום פתחון פה אבל עכשיו שיש לנו את ג' המקראות הללו יש להם פתחון פה שכביכול הקב"ה גרם ע"י שהוא ברא את יצה"ר עי"ז הם הגיעו לידי מצב של חטא, חד דכתיב **ואשר הרעתי פסוק אחד שהרי כתוב אשר הרעתי, הפסוק שהבאנו שהקב"ה גרם כביכול ע"י שהוא ברא את יצה"ר, וחד דכתיב** (ירמיהו י"ח) **חנה כחמה ביד היוצר כן אתם בידי ישראל, שהקב"ה בידו לשנות מרגע לרגע את לבם של כלל ישראל מרע לטוב, וחד דכתיב** (יחזקאל ל"ו) **והסרתי את לב האבן מברכבם ונתתי לכם לב בשר, שהקב"ה לעתיד באמת יעשה כך שהוא יסיר מאתנו את יצה"ר, רב פפא אמר מהבא** (יחזקאל ל"ו) **ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלבו שהקב"ה יעשה כך באמת לעתיד לבוא.****

א"כ זהו הפתחון פה שיהיה לכלל ישראל במשפט שהקב"ה כביכול גרם לנו ע"י שברא את יצה"ר, מסביר כאן המהרש"א שעל אף שהרי למדנו שבראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין א"כ הרי הקב"ה נתן לנו עצה איך להתגבר על יצה"ר, על כן אומר באמת המהרש"א שוודאי שזה הוא לא תשובה אלא שזה הוא פתחון פה שע"ז ע"י התשובה הזאת זה רק גורם שלא יתמוטטו ח"ו, שע"י עונשים הם ישארו שלא ממוטטין אבל ודאי שזה לא תשובה לגמרי במשפט שהרי בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין.

ינאי כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די בשביל שהרבית להם כל כך הרבה כסף עד שהם אמרו די הוא גרם שעשו את העגל זה מה שגרם להם שהם עשו את העגל.

מסביר כאן השפתי חכמים מתי אנחנו רואים שכלל ישראל אמרו די, מביא השפתי חכמים שכתוב במדרש שכשכלל ישראל שאלו מן המצרים את הבגדים כתוב שם שהם בע"כ שאלו שהם בקשו אחד והמצרים נתנו להם שתיים "קחו שתיים וצא" והיינו שהם אמרו די והקב"ה השפיע להם רוב טובה, א"כ אומרים דבי ר' ינאי שכאן משה רבינו הטיח דברים כלפי מעלה שהוא אמר שהקב"ה גרם להם ע"י שהוא השפיע להם כסף וזהב, אמרי דבי רבי ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר, אומר רש"י מה הכוונה נוהם, הכוונה שמח ומשתגע ומזיק, שהארי ע"י שהוא אוכל בשר אז זחה דעתו עליו ואז הוא משתגע, משא"כ מתוך קופה של תבן אז הוא רגוע, זהו משל אחד שדבי ר' ינאי אמרו כאן, אמר רבי אושעיא ר' אושעיא אומר משל אחר, משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, שהיא היתה פרשה כחושה, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו עי"ז שהוא נתן לה אוכל ברי עי"ז היא ביעטה בו, זהו משל שני שהשפעת הטובה היא גורמת את רעת המקבל, אמר לה מי גרם לך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך מאכלים הטובים שהאכלתיך זה מה שגרם שתהיי מבעטת בי, אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן משל שלישי משל לאדם אחר שהיה לו בן הרחיצו וסבו והאכילו והשקתו הוא נתן לו את כל הטוב ותלה לו בים על צוארו הוא תלה לו כיס עם כסף על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא.

יש לנו כאן ג' משלים, אומר בהגהות ר' אליעזר משה הורביץ בסוף המסכת שג' המשלים כאן זה אחד כנגד ערב רב אחד כנגד כלל ישראל ואחד כנגד אהרן הכהן, שהמשל הראשון של אין ארי נוהם אלא מתוך קופה של בשר זה הכוונה כנגד הערב רב שהם חטאו בגלל שהיה להם רוב טובה ע"י זחה דעתן והם חטאו לעגל, ב"כ כלל ישראל זה כבר נמשל לפרה שע"י שהאכילו אותה היא מבעטת, שבעיטה של פרה זה דבר שהוא משונה, זה לא דבר רגיל, זה תולדה של קרן שקרן זה אין דרך השור להזיק עי"ז זה משונה, על כן בכלל ישראל זה היה משונה אלא שרוב הטובה כאן גרמה להם את זה, ג' אהרן הכהן הוא כבר דומה לבן מלך שרק כיון שהוא היה נמצא כאן בן החוטאים עם כל המצב זה מה שגרם כאן לחטא, כך אומר בהגהות ר' אליעזר משה מהורויץ.

אומרת הגמרא אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי זה מה שהאנשים אומרים מלי בריסיה זני בישי שמילוי הכרס זהו אחד ממיני החטאים, כאן מסביר כאן רש"י, שנאמר (הושע י"ג) כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני שע"י שהאדם שבע עי"ז זה גורם את שכחת ה' וזה עצמו כבר ג"כ נחשב חטא, מילוי הכרס.

רב נחמן אמר מהכא (דברים ח') ורם לבבך ושכחת את ה' גם כאן אנחנו לומדים מזה שכתוב בפסוקים לפני כן "פן

הרמב"ם בהל' תשובה בפרק ו' הלכה ג' הוא מביא שם שישנם כאלה שמחמת עוונותם הקב"ה לוקח מהם את כח התשובה וזה הוא חלק מעונשם, וכאחד מן הדוגמאות הוא מביא את המצב של כלל ישראל כשהם היו בהר הכרמל שע"ז הוא מביא את הפסוק ואתה הסבות את לבם אחורנית והקב"ה הודה לו לאלהיו שזה נכון, אומר הרמב"ם שאז הם היו במצב כזה שהקב"ה לקח מהם את כח התשובה מחמת עוונותם וזה היה חלק מהעונש שלהם, א"כ אפשר שזהו ג"כ הפתחון פה כאן שלמעשה אה"נ מחמת עונשם הם קבלו את זה שלקחו מהם כח התשובה אבל סוף סוף יש להם איזה שהוא פתחון פה שהם לא יכלו לחזור בתשובה וזהו הפתחון פה שלהם במשפט.

אומרת הגמרא ואמר רבי אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שגם משה רבינו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר (במדבר י"א) ויתפלל משה אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן, הב"ח מביא רש"י במגילה שאומר שבתפילה הם ודאי לא היו עושים כך אלא בדרשה הם היו מחליפים עיי"ן עם אל"ף, וכיון שדבי ראב"י היו מחליפים עיי"ן עם אל"ף על כן הגמרא כאן ג"כ דורשת כך בענין ויתפלל משה אל ה' שלא נקרא אל ה' אלא על ה' להחליף את האל"ף עם עיי"ן ומכאן יצא שמשה הטיח דברים כלפי מעלה שהרי אנחנו קוראים על ה'.

מסביר כאן המהרש"א מדוע באמת אנחנו משנים את הכתוב, מדוע שלא נאמר כמו שכתוב אל ה' ונאמר שמשה לא הטיח דברים כלפי מעלה, אומר המהרש"א סתם כך שצריך לשנות את הפסוק שא"א לומר שבאמת הפסוק ויתפלל משה אל ה' שהרי הפסוק הזה כתוב בפרשת מתאוננים ושם כתוב ש"ויצעקו בני ישראל אל משה ויתפלל משה אל ה'" ושם אין שום סיבה לומר שמשה הטיח דברים כלפי מעלה, אלא צריך לומר כאן "ואתפלל אל ה'" ששם מדובר בפרשה שמשא מספר לכלל ישראל את מה שהוא עלה ארבעים יום וארבעים לילה להתפלל לפני הקב"ה שימחל לכלל ישראל על עון העגל, כתוב לפני כן "ואתנפל לפני ה'" ולאחר מכן כתוב שוב "ואתפלל אל ה'", א"כ מדוע באמת הפרשה היתה צריכה לחזור הרי היה כבר כתוב "ואתנפל לפני ה'" מדוע משה רבינו חוזר ואומר "ואתפלל אל ה'" א"כ מכאן כבר דורשת הגמרא כיון שזה מיותר דורשת הגמרא ש"ואתפלל אל ה'" אין הכוונה "אל" אלא "על" שהוא הטיח דברים כלפי מעלה.

השפתי חכמים כאן אומר שאפשר לקיים את הגירסא ש"ויתפלל אל ה'" ובאמת מדובר שם במתאוננים, אלא ששם לא כתוב שום טענה שמשה יכול היה לומר אל הקב"ה, שכלל ישראל לא אמרו שהם חטאו, כלל ישראל רק צעקו אל משה ומיד כתוב "ויתפלל משה אל ה'" וכי מה הוא יכול היה לטעון הרי לא היה לו שום זכות לבוא מכח זה לבוא ולטעון אל הקב"ה שהרי כלל ישראל עדיין לא אמרו חטאנו אלא ע"כ אומר השפתי חכמים שכאן הוא הטיח דברים והוא אמר שאתה גרמת להם שנתת בהם יצה"ר ועי"ז הם חטאו.

דבי רבי ינאי אמרי מהכא מכאן נלמד שמשה הטיח דברים, כתוב (דברים א') ודי זהב, מאי ודי זהב, אמרי דבי רבי

תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכו" ובסוף כתוב "ורם לבכך ושכחת את ה'" הרי שמילוי הכרס הוא זה שגורם כאן לשכחת ה'.

ורבנן אמרי מהבא (דברים ל"א) ואכל ושבע ודשן ופנה, ואי בעית אימא מהבא (דברים ל"ב) וישמן ישרון ויבעט, א"כ אנחנו רואים שהיינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי שהשפעת רוב הטובה זה מה שגם כן גורם כאן לחטא. אומרת הגמרא אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא ותודה לו למשה שנאמר (הושע ב') וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (או כפי הגירסא כאן בצד וכסף הרביתי לו וזהב עשו לבעל) שהקב"ה תודה לו למשה שהסכים על ידו שזה אמת שע"י שהוא הרבה להם את הזהב זה מה שגרם להם את חטא העגל.

אומרת הגמרא כתוב (שמות ל"ב) וידבר ה' אל משה לך רד, הקב"ה אמר לו למשה בחטא העגל לך רד, אומרת הגמרא מאי לך רד, אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל כל הגדולה שיש למשה רבינו זה רק בשביל כלל ישראל כדי שהוא יהיה המוציא והמביא בשביל כלל ישראל ועכשיו ישראל חטאו (גירסת הב"ח) למה לך גדולה בשביל מה צריך את משה רבינו כגדול הרי אם אין כלל ישראל, אם כלל ישראל עובדים לעגל, אז לא צריך את גדולת משה, אומרת הגמרא מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר ע"ז מיד נתשש כחו של משה והוא יכול היה לדבר ולא להתפלל, וביון שאמר (דברים ט') הרף ממני ואשמידם כיון שהקב"ה אמר לו למשה הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים, שמה רבינו למד מדבריו של הקב"ה שהוא אמר הרף ממני מכאן משמע שאם הוא לא ירפה אז הקב"ה לא ישמיד זה נתן למשה רבינו את הכח לעמוד בתפילה ולבקש רחמים, אומרת הגמרא משל למלך שכעס על בנו והיה מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר הוא ישב ופיחד לומר כלום, אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך, אמר אמר אותו אוהב אם אני רואה שהמלך מונע את עצמו בגללי להרוג את בנו א"כ דבר זה תלוי בי, מיד עמד והצילו, א"כ זהו כאן המשל מה שמה רבינו למד מזה שהקב"ה אמר "הרף ממני ואשמידם", למעשה "הרף ממני ואשמידם זה מובא כשמה רבינו סיפר לכלל ישראל את מה שהיה בפרשת העגל בחומש דברים ועכשיו הגמרא דורשת הלאה את מה שכתוב בפרשת

כי תשא (שמות ל"ב) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו', אומרת הגמרא אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבוננו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם.

למעשה זהו שני פסוקים שמדברים באותו ענין, הפסוק בפרשת דברים אומר את אותו הנוסח בלשון של "הרף ממני ואשמידם", הפסוק בפרשת כי תשא אומר "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול", אומר כאן המהרש"א שהגמרא כאן למדה את זה משינוי הלשונות,

שכאן כך זה היה, שמה רבינו שמע את דבריו של הקב"ה "לך רד" ומיד תשש כוחו, כשהקב"ה אמר "הרף ממני ואשמידם" הבין משה רבינו שיש כח בידו למחול ע"י תפלה ועל כן הוא התחזק והתפלל, א"כ אמר לו הקב"ה "ועתה הניחה לי" זה כבר מלמד שמה רבינו התחזק כ"כ בתפלה שהקב"ה כביכול היה צריך לומר למשה "הניחה לי ויחרף אפי בהם" שמה רבינו לא הניח לו להקב"ה אלא כאילו כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו.

אומר כאן הצ"ח שכמובן שכל הפרשה כאן זה רק כדי לסבר את האוזן אבל מ"מ הוא אומר הגמרא כאן דייקה מאד בזה שהיא אמרה כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו והיינו שבגדי הקב"ה הכוונה למדותיו, שע"ז אנחנו רואים את הקב"ה אנחנו רואים אותו במדותיו, וזה הכוונה כאן שהוא תפס את חבירו בבגדו הוא הלך לשנות כאן את מדת הדין למדת הרחמים וזה אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם הוא לא הניח את המדות עד שהקב"ה הפך את מדתו למדת הרחמים.

(שמות ל"ב) ואעשה אותך לגוי גדול וגו', אומרת הגמרא אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה, שהקב"ה רצה לעשות את מש"ר לגוי גדול ולכלות ח"ו את כלל ישראל אז מש"ר ענה לו הרי אני רק כסא של רגל אחד איך אני אעמד לפניך בשעת כעסך, ולא עוד אלא שיש בי בושתי פנים מאבותי, עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם, בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים.

מסביר כאן הצ"ח שלמעשה שתי הטענות משלובות זה בזה, שהרי לכאורה קשה כאן הרי מש"ר הוא ג"כ בן אברהם יצחק ויעקב א"כ מדוע הוא נחשב רק לרגל אחד, הרי הוא נחשב לתוספת של רגל רביעית לתוספת דאברהם יצחק ויעקב, אלא אומר כאן הצ"ח שהטענה הראשונה שלו באה כיון שהאבות יכעסו על מש"ר מדוע הוא לא ביקש עליהם רחמים ועל כן הם לא ירצו שזכותם תגן על זרעו, ועל כן הוא נחשב באמת לכסא של רגל אחד בלבד, שזכות האבות לא תעמוד להם לזרעו, זו היתה הטענה הראשונה של משה, ולא עוד, אמר מש"ר ואם האבות כן יסכימו שזכותם תגן בעד זרעי א"כ יש בי בושתי פנים מאבותי שהם יאמרו אנחנו מגינים על זרעך ואתה לא הגנת על זרענו אלא בקשת גדולה לעצמך ולא בקשת עליהם רחמים, זו היתה הטענה השניה של מש"ר. אומרת הגמרא (שמות ל"ב) ויחל משה את פני ה' מזה שכתוב הלשון "ויחל", אומרת הגמרא אמר רבי אלעזר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו, מסביר כאן רש"י מה הכוונה "החלהו" הכוונה הפציר בו, שמש"ר עמד בתפלה עד שהוא הפציר.

אומר המהרש"א שהוא לא יודע מה המשמעות של המילה "החלהו", מסביר כאן הצ"ח שהכוונה כאן שמש"ר אמר כאילו הוא תחלה, והיינו שהרי הקב"ה רצה לכלות את כלל ישראל ולהשאיר רק את בניו של משה ועל כן מש"ר התפלל בלשון "ויחל" שאמר כאילו הוא תחלה שהרי אם הקב"ה יעשה כך הרי זה לא יקרא הזרע שלו לא יקרא יותר אלקי

נשבעתי" שהקב"ה נשבע בעצמו על כן משה רבינו אמר שא"א לבטל את השבועה הזאת.

(שמות ל"ב) ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי ובהמשך הפסוק כתוב "אתן לזרעכם ונחלו לעולם", שואלת הגמרא הא' אשר אמרתי, אשר אמרת מיבעי ליה, איך מש"ר אומר אל הקב"ה ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי, הרי היה צריך לומר "אשר אמרתי", אומרת הגמרא אמר רבי אלעזר עד כאן דברי תלמיד מבאן ואילך דברי הרב שאה"נ הפסוק הזה נחלק לשנים, שמש"ר רק אמר "ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים" וההמשך הוא כבר כאילו הסכמת הקב"ה לדבריו של משה שהקב"ה אומר "וכל הארץ הזאת אשר אמרתי ונחלו לעולם" שהקב"ה מסכים עם דברי משה לסלוח להם, ורבי שמואל בר נחמני אמר רשב"י אומר לא, אלו ואלו דברי תלמיד אה"נ שניהם באמת דברי התלמיד לרב, אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל בשמי אתה אמרת לי בנביאות שאני אלך לומר לכלל ישראל דברים בשמך הלכתי ואמרתי להם בשמך הלכתי באמת ואמרתי להם את זה בשמך, עכשו מה אני אומר להם עכשו מה אני אומר להם.

אומר כאן הצ"ח שהרי ידוע שנבואה שהיא לטובה א"א שתבטל ע"י שום חטא, א"כ גם כאן כיון שאמרת לי את זה בנבואה לכל כלל ישראל וזה היה נבואה לטובה הרי א"א שזה יבטל לעולם ע"י שום חטא א"כ מה אני אומר להם.

עד כאן למעשה הגמרא ביארה את התפלה של מש"ר כשהוא התפלל בפרשת העגל, מכאן ואילך הגמרא מבארת את תפלת מש"ר בפרשת המרגלים, (במדבר י"ד) מבלתי יבלת ה' מה שמש"ר אמר שאם הקב"ה לא יסלח להם יאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' שהקב"ה כביכול לא יכל היה להכניס את כלל ישראל לא"י ועל כן הוא השמיד אותם במדבר, אומרת הגמרא יכול ה' מיבעי ליה מדוע הוא אמר מלשון "יכולת ה'" לשון נקבה הוא היה צריך לומר "יכול ה'", אומרת הגמרא אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם עכשו יאמרו אומות העולם תשש כחו בנקבה שאומות העולם יאמרו שתשש כוחו כביכול של הקב"ה כנקבה ואינו יכול להציל הוא לא יכול להציל אותם ולהכניס אותם לא"י, אומר הגמרא אמר הקדוש ברוך הוא למשה איך הם יאמרו כך והלא כבר ראו נסים ונבורות שעשית להם על הים הרי הם כבר ראו את כל הניסים והגבורות שהראתי להם מה שעשית על הים למצרים א"כ איך הם יוכלו לומר מבלתי יכולת, אמר לפניו אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם עדיין יש להם לומר הם עדיין יש להם מה לומר, למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד למלך אחד לפרעה נגדו הוא יכל לעמוד בשלשים ואחד מלכים הוא לא יכול לעמוד, אומרת הגמרא אמר רבי יוחנן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שהקב"ה הסכים על ידו עם משה שזו באמת טענה, שהגוים באמת יאמרו כך, שנאמר (במדבר י"ד) ויאמר ה' סלחתי בדבריך שהקב"ה אמר לו שהוא סולח לו

אברהם יצחק ויעקב אלא הקב"ה יקרא רק אלקי משה, שהרי הכלל ישראל יתחיל ממש"ר ואילך, זה הכוונה עד שהחלהו שמש"ר עשה את עצמו כאילו להתחלה בזה שהוא עמד בתפלה לפני הקב"ה.

אומרת הגמרא ורבא אמר עד שהתיר לו נדרו (כפי הגירסא כאן בצד שהתיר לו נדרו) כתיב הכא ויחל וכתוב התם (במדבר ל') לא יחל דברו, הקב"ה אמר ואכלם א"כ זה היה נחשב כאילו לדיבור שמחייב על כן מש"ר התיר לו נדרו וזה הכוונה כאן "ויחל" מלשון "לא יחל דברו", ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו שהקב"ה כביכול לעצמו אינו יכול להחל את דברו אבל מש"ר כן יכול להחל לו את דברו ועל מש"ר התיר לו את נדרו, ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שמש"ר מסר את עצמו עליהם וזה הכוונה "ויחל" לשון "חלל" שנאמר (שמות ל"ב) ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, א"כ מכאן אנחנו רואים שמש"ר מסר את עצמו למיתה וזה הכוונה לשון "ויחל" לשון חלל.

אומרת הגמרא אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים הוא החל עליהם את מדת הרחמים, ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם חולין הוא לך מעשות כדבר הזה.

אומר כאן המהרש"א שזה למעשה אותו נוסח של תפלה כמו שאברהם אבינו התפלל על סדום הוא אמר "חלילה לך מעשות כדבר הזה" מתרגמים שם חולין הוא לך מעשות כדבר הזה ושם הכוונה הוא להרוג צדיק עם רשע א"כ מש"ר גם כאן התפלל הרי יש לך כאן ג"כ צדיקים א"כ כמו ששם נענית לו לאברהם אבינו בתפלתו והתקנת שאם יש צדיקים בסדום לא תכלה אותם א"כ ג"כ יש צדיקים בכלל ישראל ועל כן אל תכלה אותם.

ויחל משה את פני ה', אומרת הגמרא תניא רבי אליעזר הגדול אומר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחותו אחילו עד שתפס אותו אחילו, מאי אחילו מה הכוונה אחילו, אומרת הגמרא אמר רבי אלעזר אש של עצמות אש של עצמות, שואלת הגמרא מאי אש של עצמות מה הכוונה אש של עצמות איזה מין אש זה, אומרת הגמרא אמר אביי אשתא דגרמי, אשתא הכוונה קדחת כזאת, קדחת של העצמות, עד שהוא נהיה חולה בקדחת של העצמות עד אז הוא התפלל.

אומרת הגמרא (שמות ל"ב) וזכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, מה מש"ר התכוון בנוסח הזה התפלה אשר נשבעת להם כך, מאי כך, אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, מה הכוונה אשר נשבעת להם כך, כביכול הקב"ה נשבע בעצמו, רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ אם נשבעת להם בקיום השמים והארץ הייתי אומר בשם ששמים וארץ במלים כך שבועתך בטלה שהרי לא נשבעת להם בעצמך אלא נשבעת בשמים ובארץ, אבל ועכשו שנשבעת להם בשמך הגדול עשכיו שנשבעת להם בשמך מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים, ומתי באמת מצאנו שהקב"ה נשבע בעצמו, מביא כאן רש"י שבעקידת יצחק הקב"ה אמר "בי

אחר מכן כתוב עלה ראש הפסגה, א"כ מכאן אנחנו רואים מהסמיכות של שני הפסוקים אנחנו רואים שהקב"ה כאילו אמר לו אל תתפלל אלי אבל בדבר זה הועילה תפלתך שתעלה לראש הפסגה ומשם תראה את א"י.

א"כ מסביר כאן המהרש"א כיון שאנחנו רואים שהפסוק תלה את ההענות של הקב"ה אל משה בזכות התפלה שלו על כן אנחנו רואים שהתפלה של משה היא זו שהועילה ולא המעשים טובים שלו על כן אנחנו רואים שגדולה תפלה יותר ממעשים טובים.

ומוסיף כאן המצפה איתן שבתנא דבי אליהו חלק ב' פרק ו' כתוב כך, אמר לו הקב"ה למשה הריני מודיעך מקצת מדותי, כשאני רואה בני אדם שאין בהם תורה ומעשים טובים ומרבים תחנונים לפני אני נזקק להם שנאמר פנה אל תפלת הערער וכתוב אני אעביר כל טובי על פניך, ולפי זה הוא מסביר כאן זו היא הסיבה באמת שגדולה תפלה יותר ממעשים טובים שזהו אחד ממדותיו של הקב"ה שכשהאדם פונה אליו בתפלה ובתחנונים אז זה בבחינת פנה אל תפלת הערער והקב"ה נפנה אליו, על כן גדולה תפלה יותר ממעשים טובים.

אומרת הגמרא ואמר רבי אלעזר גדולה תענית יותר מן הצדקה תענית יותר חשובה לפני הקב"ה מן הצדקה, מאי מעמא, זה בגופו וזה בממונו, שבתענית האדם מצער את גופו משא"כ בצדקה האדם רק מצער את ממונו.

בשפתי חכמים הוא אומר שזה דומה למה שאומרים חז"ל שמצוה בו יותר מבשלוחו, שכשהאדם עושה עם גופו או יש לזה יותר חשיבות, אפילו שלמעשה האדם עושה את אותו הדבר ע"י שליח אם גופו לא יצטרע בדבר זה פחות חשוב, וזו היא הסיבה כאן שגדולה תענית יותר מן הצדקה.

ואמר רבי אלעזר עוד אומר ר' אלעזר, גדולה תפלה יותר מן הקרבנות תפלה יותר חשובה יותר מן הקרבנות, דהיינו שתפלה יותר מתקבלת מקרבנות, מדוע, שנאמר (ישעיהו א') למה לי רב זבחיכם וכתוב ובפרשכם כפיכם, מסביר כאן רש"י שהכתוב אומר כאן כך, בישעיה א' פסוק י"א כתוב למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' שבעתי עולות אילים וחלב מרעים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי, שהקב"ה מסרב לקרבנות, ולאחר מכן בפסוק ט"ו כתוב ובפרישכם כפכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע, אומר כאן רש"י שהרי אנחנו רואים שאחרי שהקב"ה כבר אמר למה לי רוב זבחיכם עדיין יש מקום לחשוב שתפלה כן תקבל, כך שהקב"ה צריך עוד לחזור ולומר ופרשכם כפרם גם כי תרבו תפלה אינני שומע, הרי שתפלה יותר מתקבלת מן הזבחים שאחרי שכבר זבחים לא מתקבלים מ"מ עדיין יכול להיות שתפלה כן תקבל ועל כן גדולה תפלה יותר מן הקרבנות.

אומרת הגמרא אמר רבי יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו דהיינו כהן שנשכח בעון של רציחה אסור לו לשאת את כפיו לברך את ישראל שנאמר (ישעיהו א') ידיכם דמים מלאו, מסביר כאן המהרש"א שזה למעשה הסיוע של הפסוק הקודם שכתוב בפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו, מסביר כאן המהרש"א שכיון שדיכם דמים מלאו זהו סיוע

כדבריו דהיינו שהקב"ה הסכים אתו שאם הוא לא היה עושה כך הגוים באמת כך היו טוענים, אומרת הגמרא תני דבי רבי ישמעאל בדבריך עתידים אומות העולם לומר כן, אה"נ מה הכוונה כדברך, שעתידים אומות העולם לומר כן שכנגד ל"א מלכים הוא לא יכול, אומרת הגמרא אשרי תלמיד שרבו מודה לו, זה כאן הגמרא אומרת שאשריו לתלמיד, למשה רבינו, שרבו מודה לו, שהקב"ה הסכים על ידו.

ומה שכתוב בהמשך הפרשה (במדבר י"ד) ואולם חי אני אומרת הגמרא אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה החייתני בדבריך, מה הכוונה משה החייתני בדבריך אומר כאן רש"י החייתי בפני האומות.

ומה שמסביר כאן הרב נסים גאון באריכות גדולה הוא למעשה מתומצת בשני המילים שרש"י אומר "בפני האומות", ומסביר כאן הרב נסים גאון כך, שהיכולת והכח הם הכרח למי שהוא חי לעולם, שאם יש מציאות שחי לעולם אז בהכרח שיש לו את הכח והיכולת ג"כ, והוא מביא לזה פסוק שכתוב "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם" שכשרואים את יד ה', רואים את כוחו וגבורתו, אז יודעים שחי אנכי לעולם שהחי לעולם הוא זה שיש בו את הכח והממשלה, א"כ הגוים כאן שהם עלולים ולטעות והם יחשבו שמבלתי יכולת עי"ז הם יכולים כביכול לחשוב שאין כאן ג"כ חיים לעולם על כן הקב"ה אמר לו למשה "החייתני בפני האומות" שע"י שהאומות יראו שיש יכולת ביד ה' נגד מלך אחד ונגד ל"א מלכים שאין סוף לגבורותיו של הקב"ה אז הם באמת ידעו שהקב"ה חי לעולם, א"כ זה הכוונה כאן החייתני בפני האומות שרש"י מפרש כן וזהו כאן הפירוש של ר"נ גאון שזה הכוונה בהחייתני בדבריך.

אומרת הגמרא דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל דבר ראשון האדם יסדר את שבחו של הקב"ה ורק לאחר מכן יתפלל, מנלן ממשח דכתיב (דברים ג') ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתוב בהמשך הפסוק ה' אלהים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, כאן הוא סידר את שבחו של מקום, וכתוב בתריה ולאחר מכן כתוב אעברה נא ואראה את הארץ המזובה וגו', רק לאחר מכן הוא בא לבקש את צרכיו, אבל תחלה הוא סידר את שבחו של הקב"ה.

(סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תענית"ת מנע"ל ברז"ל), כאן אומרת הגמרא סימן לקטע הגמרא הבא בתחלת עמוד ב'.

דף ל"ב ע"ב

אמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים תפלה יותר מועילה מאשר מעשים טובים, מדוע, שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשח רבינו שאין לנו אדם שהוא יותר גדול במעשים טובים ממשח רבינו אף על פי כן לא נענה אלא בתפלה אעפ"כ הוא לא נענע אלא בתפלה שנאמר (דברים ג') אל תוסף דבר אלי וסמך ליה עלה ראש הפסגה שאחרי שמש"ר התפלל אל הקב"ה אמר לו הקב"ה למשה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ומיד

לישראל אז אין שום חומת ברזל שהקב"ה משגיח עלינו בכל פרט ופרט, אלא בענין פניה של ישראל לאביהם שבשמים כאן יש חומת ברזל.

ומוסיף גם המהרש"א שזה דווקא לענין בקשת תחנונים אבל לענין אמירת שבחים או קדושה וברכו על זה נאמר שאפילו חומה של ברזל אינה חציצה בין ישראל לאביהם שבשמים. עוד אומרת הגמרא אמר רבי חנין אמר רבי חנינא כל המאריך בתפלתו אדם שמאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם התפלה שלו לעולם לא תחזור ריקם, מנא לן ממשח רבינו שנאמר (דברים ט') ואתפלל אל ה' משה רבינו כשהוא עלה להתפלל על העגל כתוב ואתפלל אל ה' ומיד לאחר מכן וכתוב בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא ומשה רבינו אותה תפלה היתה תפלה שהוא עלה לשמים והתפלל מ' יום ומ' לילה, א"כ אנחנו רואים שהמאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם.

שואלת הגמרא איני והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה אדם שמאריך בתפלתו ומעיין בה דהיינו הוא מצפה שאותה תפלה תתקיים סוף בא לידי כאב לב שנאמר (משלי י"ג) תוחלת ממשכה מחלה לב, מסביר כאן רש"י שתוחלת ממושכה תוחלת הכוונה מלשון חילוי ותחינה, דהיינו בקשה ותחינה ממושכת היא מחלה לב כיון שעייז שהוא מתפלל ומעיין בתפלה עייז סוף שהתפלה לא תתקיים ועל כן זה יביא לו לידי כאב לב, מאי תקנתיה יעסוק בתורה שעייז שהוא יעסוק בתורה שנאמר (משלי י"ג) ועיץ חיים תאוה באה זהו הסיוס של הפסוק תוחלת ממושכה מחלה לב כתוב ועץ חיים תאוה בה, שעץ החיים הוא כן מביא את משאלת הלב ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר (משלי ג') עץ חיים היא למחויקים בה, א"כ תקנתיה כדי שתפלתו כן תתקבל התקנה שלו היא שהוא יעסוק בתורה, עכ"פ הרי אנחנו רואים שהמאריך בתפלתו ומעיין בה אז להיפך סוף בה לידי כאב לב, איך אנחנו אומרים שאין תפלתו חוזרת ריקם.

אומרת הגמרא לא קשיא הא דמאריך ומעיין בה הא דמאריך ולא מעיין בה שיש שני סוגים של מאריכים בתפלה, יש אדם שמאריך בתפלה ומעיין בתפלה דהיינו הוא מצפה שהתפלה תתקיים בזכות זה שהוא האריך בתפלה אז באמת סוף שאינה נעשית ואז זה יוצא תוחלת ממושכה מחלה לב משא"כ אדם שמאריך בתפלה ואינו מצפה שאותה תפלה תתקיים בזכות זה שהוא מאריך אלא שהוא מתפלל וחוזר ומתפלל ומאריך בתפלה אז להיפך אין תפלתו חוזרת ריקם.

ומביא כאן התוס' שאפילו בעיון תפלה ג"כ אנחנו מוצאים שני סוגים של עיון תפלה, שהרי אחד מהדברים שהאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב זהו עיון תפלה א"כ גם בעיון תפלה אנחנו רואים שני סוגים של עיון תפלה, יש עיון תפלה שהאדם מכוון את לבו בתפלה וזהו הדבר שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב וזהו להיפך, משא"כ אדם שמעיין בתפלה ומצפה שהתפלה שלו תתקיים כיון שהוא האריך והוא מעיין בתפלה אז זה תוחלת ממושכה מחלה לב.

אומרת הגמרא אמר רבי חמא ברבי חנינא אם ראה אדם

של הפסוק הקודם שכתוב ובפרשכם כפכם גם כי תרבו תפלה ואמר המהרש"א שהכוונה על יוה"כ שגם כי תרבו תפלה שאז מרבים בתפלה ובנשיאת כפים מ"מ איני שומע, מדוע, כיון דידיכם דמים מלאו שהרגו את זכריה ביוה"כ על כן איני שומע את תפלתכם ולא את נשיאת הכפים, ומזה נלמד שכהן שהרג את הנפש אינו נושא את כפיו.

אומרת הגמרא ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג') גם כי אועק ואשוע שתם תפלתי, אבל ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר (תהלים ל"ט) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש, אומר כאן רש"י שמזה שכתוב "אל תחרש" משמע כאן שהדמעה נראית לפני הקב"ה אלא הוא מתפלל שתתקבל לפניו א"כ בהכרח שהשער פתוח שעייז הדמעה תמיד נראית לפני הקב"ה אלא שצריך תפלה מיוחדת שהיא תתקבל, אומר כאן המהרש"א שג"כ בענין תפלה השער הוא נעול אבל ע"י תפלה מרובה אפשר לפתוח את השער, וזהו באמת החילוק בין תפלה לדמעה, שתפלה לפני שהשער היה נעול אז גם כל תפלה היתה נראית לפני הקב"ה והיה צריך רק להתפלל שהתפלה תתקבל לפניו, משא"כ לאחר שננעלו שערי תפלה צריך תפלה מיוחדת כדי שתפתח השער ואז התפלה תראה לפני הקב"ה ואז תפלה מיוחדת כדי שתתקבל לפניו, משא"כ בשערי דמעה שהשערים תמיד פתוחים כל דמעה ודמעה של יהודי נראית לפני הקב"ה וצריך להתפלל כדי שתתקבל לפניו וזה הכוונה אל דמעתי אל תחרש.

אומרת הגמרא רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא רבא לא היה גזר תענית ביום מעונן, משום שנאמר (איכה ג') סבתה בענין לך מעבור תפלה שהקב"ה אומר באיכה שהקב"ה כאילו סכך את עצמו בענן, מעבור תפלה, שתפלה לא תוכל לעבור דרכו, ועל כן רבא לא היה גזר תענית ביום המעונן כדי להמנע מהענן, וזה כאן הכוונה ענן שע"י ענן התפלה לא נראית כלל לפני הקב"ה ועל כן היה צריך תפלה מיוחדת כאן שהתפלה תראה ורק לאחר מכן היא תוכל להתקבל.

אומרת הגמרא ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים יש חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר (יחזקאל ד') ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר, הנבואה הזאת שניתנה ליחזקאל הקב"ה אומר לו שם כך, שיקח לבנה, יחוק עליה את צורת ירושלים ויסוב אותה עם צרים כאילו חיילים צרים אותה וישפוך עליה סוללות ולאחר מכן הוא אומר לו שיקח מחבת ברזל ונתת אותה קיר ברזל בינך ובין העיר, דהיינו אחרי שהעיר כבר נצורה אחרי שהוא כבר עשה את הלבנה וחק עליה את העיר ירושלים הוא אמר לו שיקח את מחבת ברזל וישם בינו ובין העיר, וזה בא לרמז שכאילו גם בין הנביא ובין העיר ג"כ יש מחיצה של ברזל וזה מרמז שיש מחיצה של ברזל כמו שהאויבים צרים על העיר כמו כן ג"כ הקב"ה עשה מחיצה של ברזל בינו ובין העיר.

מדייק מכאן העיני יצחק שזהו דווקא לענין בין ישראל לאביהם שבשמים אבל בנוגע להיפך בין אביהם שבשמים

הגמרא היינו עזובה היינו שכוחה דהיינו הכלל ישראל באים אל הקב"ה ואומרים עזבני ה' וה' שכחני וכי איך יתכן שהיא תהיה שכוחה אם הקב"ה לא עזב אותה קודם, שהרי לפני כן באה עזיבה ורק לאחר מכן יכולה לבוא השכחה שהרי לפני שהוא עזב הרי לא יתכן שהוא ישכח א"כ כשציון אומרת עזבני ה' וה' שכחני אם ה' שכחני אז ודאי שה' עזבני, א"כ היינו עזובה היינו שכוחה.

אומרת הגמרא אמר ריש לקיש אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם אדם נושא אשה על אשתו ראשונה אדם נושא אשה שניה על אשתו ראשונה וזכר מעשה הראשונה זה עדיין לא סיבה עי"ז שהוא ישכח את מעשה הראשונה, אבל אתה עזבתני ושכחתני, אמר לה הקדוש ברוך הוא ענה להם הקב"ה לכלל ישראל בתי, י"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, מסביר כאן רש"י שזהו לשונות של שררה ושלטון של אחד על השני, שעל כל מזל ומזל יש שלשים מעליו שלהם קוראים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, שהם מעל החיל, על כל שלשים חיל יש לי לגיון, על כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרמון ועל כל קרמון וקרמון בראתי לו שלשים נספרא ועל כל נספרא ונספרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך שכל המערכת של הכוכבים והגלגלים הכל לא נברא אלא בשבילך, אלא בשביל כלל ישראל, ואת אמרת עזבתני ושכחתני הרי זה לעצמו ראייה שהקב"ה לא עזב ולא שכח.

אומרת הגמרא (ישעיהו מ"ט) התשכח אשה עולה מה נדרש מפסוק זה, זה נדרש מלשון עולה, אמר הקדוש ברוך הוא כלום אשכח עולות אילים (או כפי גירסת ביאור הגר"א כאן "עולות אישים") ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר, וכי אני יכול לשכוח את הקרבנות שכלל ישראל הקריבו לפני במדבר, אמרה לפניו רבוננו של עולם הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, אם אני רואה שאתה זוכר את כל המעשים טובים שעשיתי ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה (ישעיהו מ"ט) גם אלה תשכחנה שמעשה העגל ישכח, אמרה לפניו רבוננו של עולם הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני שמא תשכח את קבלת התורה שקבלנו ונהיינו לעם, אמר לה (ישעיהו מ"ט) ואנכי לא אשכחך שהקב"ה לא ישכח לנו את מעשה סיני, והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה (והדיוק בלשון "אלה") זה מעשה העגל שאז הם אמרו "אלה" אלהיך ישראל, וה"אלה" הזה ישכח, ואנכי אנכי ה' אלקיך לא אשכחך זה מעשה סיני שזה לא ישכח. בספר אמת ליעקב מבעל הנהיבות המשפט (מר) יעקב מליסא) הוא מסביר כך את כל סוגית הגמרא כאן, שלמעשה הוא אומר יש שני סוגים של אדם שעובד את השני, יש סוג של עבדות של עבד שעובד את אדונו, ויש סוג של אשה שעובדת לבעלה, יש בכל אחד מעלה וחסרון, עבד שעובד את אדונו הוא עובד את זה בצורה מרוחקת, הוא לא עובד בצורה של קירוב, משא"כ אשה שעובדת את בעלה זהו

שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שלא יתיאש אלא יחזור ויתפלל עד שיענה שנאמר (תהלים כ"ז) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', אומר כאן המהרש"א שכיון שהמזמור הזה מדבר מענין תפלה שכתוב שם גם במזמור אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש על כן אנחנו מתרגמים ג"כ את הפסוק הזה של קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך ושוב עוד פעם וקוה אל ה' שלא יתיאש אלא ימשיך לקוות אנחנו מתרגמים את זה ג"כ לענין תפלה.

ממשיכה הגמרא תנו רבנן למדנו בכרייתא ארבעה צריבין חזוק ד' דברים צריכים חיזוק ואימוץ מיוחד כדי לקיים אותם כמו שצריך, ואלו הן תורה לימוד התורה, ומעשים טובים היינו קיום המצוות, תפילה ודרך ארץ דרך ארץ מסביר כאן רש"י זה אם אומן הוא לאומנותו אם סוחר הוא לסחורתו אם איש מלחמה הוא למלחמתו, בכל אומנות של האדם הוא צריך אימוץ מיוחד.

אומרת הגמרא תורה ומעשים טובים מנין מנין אנחנו יודעים שתורה ומעשים טובים צריכים חיזוק ואימוץ שנאמר (יהושע א') רק חזק ואמץ מאד לשמר ולעשות ככל התורה, דורשת מזה הגמרא חזק בתורה ואמץ במעשים טובים, מסביר כאן המהרש"א שהרי "לשמר" אנחנו דורשים בגמרא ש"ושמרת" זהו משנה "ולעשות" זהו מעשים טובים, על כן ג"כ לשון הכפל של "חזק ואמץ" ה"חזק" הולך על "לשמר" שזהו משנה זהו לימוד התורה שצריך חיזוק מיוחד ללמוד התורה, ו"אמץ" זהו על "ולעשות" זהו על קיום התורה על מעשים טובים שלזה צריך אימוץ מיוחד, חזק בתורה ואמץ במעשים טובים.

תפלה מנין מנין אנחנו יודעים שתפלה צריכה חיזוק מיוחד שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' כאן כבר כתוב לשון כפול "חזק" ו"יאמץ לבך" שני דברים שיש לנו בענין תפלה שקודם כל כתוב "חזק ואמץ" דרשנו אחד לטובה ואחד למעשים טובים, כאן כתוב לשון מיוחד כפול בתפלה, מסביר כאן המהרש"א כיון שתפלה צריכה חיזוק וכוונת הלב זה צריך חיזוק בגלל התפלה עצמה וצריך התאמצות מיוחדת לכוונת הלב בתפלה על כן הלשון הוא "חזק ואמץ" לשון כפול בתפלה.

דרך ארץ מנין שנאמר (שמואל ב' י') חזק ונתחזק בעד עמנו וגו' שיואב בן צרויה אמר לאחיו אבישי שאחד מהם הלך להלחם עם בני ארם ואחד מהם הלך להלחם עם בני עמון אמר לו יואב לאבישי שאחד מהם שיתחזק על שכנגדו יבוא לעזור לאחיו, על כן הוא אמר לו חזק ונתחזק בעד עמנו, מסביר כאן המהרש"א שהלשון הוא כפול שהוא אמר לו שאם אתה תתחזק אצלך ואני אתחזק אצלי ומי שיגבר על שונאו יבוא לעזור אח"כ לאחיו, עכ"פ אנחנו רואים שצריך חיזוק מיוחד בדרך ארץ ששמה האומנות שלהם הייתה אז ללכת להלחם עם שונאי ישראל אז ג"כ היה צריך חיזוק מיוחד.

אומרת הגמרא (ישעיהו מ"ט י"ד) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני שם בפסוק הראשון כתוב ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני ולאחר מכן כתוב בפסוק הבא אל תשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך, הולכת עכשיו הגמרא לדרוש את כל שני הפסוקים האלה, שואלת

בצורה של קירוב לא בצורה של עבדות, אבל מצד שני אשה שעזבה את בעלה והלכה לאיש אחר היא נאסרת על בעלה, מצד שני עבד שברח מאדונו והלך לעבוד איש אחר אז האדון לוקח אותו בחזקה חזרה אליו והוא שוב עבדו כמו שהיה, א"כ בכל דבר יש את המעלה והחסרון שלו, כלל ישראל כאן חששו שהרי מתן תורה היה "יום חתונתו זהו מתן תורה" על כן כלל ישראל חששו שע"י מעשה העגל הם כביכול נאסרים על הקב"ה שהרי העבודה שלהם עם הקב"ה זה עבודה מסוג של קירוב מסוג של אישות ולא מסוג של עבדות, וכשהם ראו שהקב"ה אומר באמת ותשכח אשה עולה שהקב"ה זוכר את כל הקרבנות שזהו מלשון קירוב, שהקב"ה זוכר את העבודה שלהם במדבר הרי שהקב"ה באמת מתייחס אליהם כאל אישות א"כ הם שאלו את הקב"ה איך תשכח לנו את מעשה העגל הרי אם כך הרי נאסרנו כביכול על הקב"ה ע"י מעשה העגל כמו אשה שעזבה את בעלה והלכה לאיש אחר שהיא נאסרת על בעלה, אמר לה הקב"ה לא, זה כן ישכח, א"כ חשבו כלל ישראל איך הקב"ה יעשה את זה, ע"י שהוא יעקור את הקידושין למפרע והיינו שהוא ישכח את מתן תורה ואז הוא יעקור את הקידושין למפרע שלא היה מעולם אשתו ואז היא לא נאסרת על בעלה, א"כ הם חששו אם כך הוא ישכח את מעשה סיני הוא ישכח את הקידושין, אמר להם הקב"ה לא "ואנכי לא אשכחך" שהקב"ה יכול לעשות את שתייהם, שהעגל ישכח אנכי לא אשכחך, כך מסביר כאן האמת ליעקב זה היה כאן המשא ומתן בין כלל ישראל להקב"ה.

אומרת הגמרא חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת הם היו שוהין שעה אחת לפני התפלה, שואלת הגמרא מנא הני מילי מנין הם למדו שצריך לשהות שעה אחת לפני התפלה, אומרת הגמרא אמר רבי יהושע בן לוי אמר קרא (תהלים פ"ד) אשרי יושבי ביתך, מסביר כאן רש"י שתחלה "אשרי יושבי ביתך" ורק לאחר מכן "יהללוך סלה" הרי שצריך לשהות באותו מקום ששם באים להתפלל צריך לשהות שעה אחת, ואמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו גם אחרי התפלה צריך לשהות שעה אחת, שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ולאחר מכן ישרים את פניך, שאחרי ההודאה אחרי התפלה צריך שוב ישבו ישרים את פניך, שצריך שעה אחת לפני התפלה ושעה אחת אחרי התפלה.

אומרת הגמרא תניא נמי הכי, המתפלל צריך שישא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו, קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך מכאן אנחנו יודעים שצריך לשהות שעה אחת קודם תפלתו, לאחר תפלתו מנין דכתיב (תהלים ק"מ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך מכאן נלמד שצריך לשהות שעה אחת אחרי התפלה.

אומרת הגמרא תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחזורין ושוהין שעה אחת שהם היו באמת שוהים שעה אחת לפני התפלה מתפללים שעה אחת וחזורים ושוהים שעה אחת נוספת לאחר התפלה.

אומרת הגמרא וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום שואלת הגמרא וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום

ביתפלה שהרי הם מתפללים ג' פעמים ביום, תפילת שחרית מנחה ומעריב, ובכל תפלה ותפלה הם שוה ג' שעות, א"כ ביחד הם שוהין ט' שעות ביום בתפלה, תורתן היאך משתמרת איך הם יכולים לחזור על לימודם שהם למדו, ומלאכתן היאך נעשית איך הם חיים, מנין יש להם זמן לעשות מלאכה כדי להתפרנס בהם, אלא מתוך שחסידיהם הם תורתם משתמרת כיון שהם חסידים התורה שהם לומדים משתמרת בהם ובמעט זמן הם קונים הרבה תורה, ומלאכתן מתברכת ושורה ברכה במעשה ידיהם שע"י מעט מעשה הם זוכים לברכה מרובה ויש להם פרנסה ברוח, ולמעשה זהו ההנהגה של חסידים שהם באמת היו שוהים שעה אחת, שעה ממש, לפני התפלה והתפלה, שעה ממש, ושעה לאחר התפלה.

כך שלמעשה באמת הם שוה ט' שעות בתפלה כל יום ויום, אבל אדם פשוט צריך לשהות שעה מועטת לפני התפלה שזה באמת נלמד מאשרי יושבי ביתך ומאך צדיקים יודו לשמך, שכל אדם שהוא לא רק חסידים הראשונים צריך לשהות שעה קלה לפני התפלה ושעה מועטת לאחר התפלה לקיים את הפסוקים של אשרי יושבי ביתך ואך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

אומרת הגמרא למדנו במשנה אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, אומרת הגמרא אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל כיון שהוא מלך ישראל אין כאן סכנה של פיקוח נפשות על כן אפילו מלך שואל בשלומו לא ישיבנו, אבל למלכי עכו"ם פוסק אבל למלך עכו"ם ודאי שהוא צריך להפסיק שהרי אם הוא לא יפסיק הוא יהרגנו וכשיש כאן חשש פיקוח נפשות ודאי שהוא צריך להפסיק בתפלתו. שואלת הגמרא מיתיבי המתפלל וראה אנס בא כנגדו אדם שעמד להתפלל והוא רואה אדם אנס שהוא בא כנגדו, או שהוא ראה ראה קרון בא כנגדו הוא רואה שבאה עגלה עם קרון כנגדו, לא יהא מפסיק שלא יפסיק בתפלתו אלא מקצר ועולה אלא שיקצר בתפלתו ויסיים מהר.

אומרת הגמרא לא קשיא הא דאפשר לקצר (וכאן אנחנו רואים שהר"ף גורס כאן בצד) [והא דלא אפשר לקצר, אפשר לקצר מקצר ואי לא מפסיק] שכשהוא רואה שע"י שהוא יקצר הוא יפסיק לסיים את תפלתו ודאי שכך הוא צריך לנהוג לכתחלה לקצר בתפלתו ורק לאחר מכן להפסיק משא"כ אם הוא רואה שהוא לא יכול לקצר בתפלתו והוא לא יפסיק לסיים או באמת שיפסיק בתפלתו אם בא אנס או קרון כנגדו.

לשוק, אבל נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת אם ראו שאדם נפל לתוך חפירה מלאה נחשים ועקרבים אז כן מעידים עליו שמת, הרי שאנחנו רואים שגוב אריות לא נחשב לודאי מות משא"כ נחשים ועקרבים כן נחשבים לודאי מות, אומר כאן רש"י שהאריות יתכן שאינם רעבים ועל כן זה לא בטוח שהם באמת הרגו אותו.

נחשים ועקרבים אומר רש"י שאין הכוונה שיש שניהם באותו בור אלא או נחשים או עקרבים, שאם יש שניהם באותו בור הרי הגמרא לא הקשתה כלום שהרי אנחנו אמרנו כבר שבעקרב פוסק שעקרב נחשב לסכנת נפשות, על כן מדובר כאן נחשים או עקרבים, שהוא נפל לתוך חפירה שיש שם או נחשים או עקרבים אנחנו רואים שזה נחשב לודאי מות שאותם אנשים שראו אותו נופל לשם יכולים לבוא להעיד עליו שמת, הרי אנחנו רואים שזה כן סכנת נפשות. אומרת הגמרא שאני התם דאנב איצטא מזקי מחמת הדוחק הם מזיקין, שכיון שהוא נופל עליהם על כן הוא דוחק אותם ועל כן הם מזיקים אותו, משא"כ כשהאדם עומד והנחש בא אליו והוא לא דוחק אותו והוא לא עושה לו כלום אז באמת הנחש לא נחשב לסכנת נפשות.

אומרת הגמרא אמר רבי יצחק ראה שוורים פוסק אם באמצע תפלתו הוא רואה שוורים לפניו הוא צריך להפסיק את התפלה ולהסתלק מהם, מדוע, דתני רב אושעיא מרחיקין משור תם חמשים אמה שמשור תם שעדיין לא נגח אף פעם צריך להרחיק נ' אמה מפני הסכנה, ומשור מועד משור שכבר כן נגח והוא כבר מועד לנגוח כמלא עיניו כל זמן שהוא רואה אותו הוא צריך להתרחק ממנו.

אומרת הגמרא תנא משמיה דרבי מאיר למדנו משמו של ר' מאיר ריש תורה בדקולא כשאתה רואה את ראשו של השור מונח בתוך הסל, דהיינו שהדרך היה שתולים לו לשור על צוארו היו תולים לו סל עם תבן ומתוך זה הוא היה אוכל, כשאתה רואה את ראש השור אפילו שהוא מונח בתוך הסל והוא אוכל סליק לאגרא תעלה על הגג ושדי דרגא מתותך ותזרוק את הסולם מתחתך שלא יעלה אחרך, כך מפרש הרשב"ם במסכת פסחים דף קי"ב ע"ב ושם גם יש את המימרא הזאת אז הוא מפרש שם שזהו חידוש שאפילו שאתה רואה שהוא טרוד באכילתו מ"מ זה סכנה תעלה על הגג ותזרוק את הסולם מתחתך, רש"י כאן אומר שלזרוק את הסולם זה לאו דווקא אלא תזהר ממנו הרבה, וכנראה זה בגלל שאין דרך השור לעלות על סולם.

אומרת הגמרא אמר שמואל הני מילי בשור שחור וביומי ניסן דווקא בשור שחור ובימי ניסן, בימי האביב, מדוע, מפני שהשמן מרקד לו בין קרניו הכוונה אומר רש"י שהוא משתגע שכיון שעברו ימי הסתו שהארץ היתה עד עכשיו יבשה בלי צמחים ועכשיו הוא רואה אותה פתאום מלאה בדשאים אז זחה עליו דעתו ונכנס בו יצה"ר והוא נוגח.

אומרת הגמרא תנו רבנן מעשה במקום אחד שהיה ערוך (או ערווד, שלמעשה רש"י לעיל בדף ט' ע"ב כתוב שערוד זהו חמור הבר, כאן רש"י אומר שערוד זהו נחש כזה שהוא בא מהזדקקות של נחש וצב ואז יוצא הערווד, א"כ רש"י כאן הוא לא כפי שרש"י פירש בדף ט' ע"ב, אומר המנחם משיב נפש וכן הוא בשיטה מקובצת בחולין שכאן כנראה צריך

דמך מידי, הרי הייתי יכול להרוג אותך וכי מי היה תובע את דמך מידי, הרי הוא היה שר והשלטון בידו והוא יכול להרוג אותו בלי תובע, אמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים אמר לו אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ונא חברך ונתן לך שלום היית

- דף ל"ג ע"א

מחזיר לו אמר לו לאו ודאי שלא הייתי מחזיר לו שלום, ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך, אמר לו היו חותכים את ראשי בסיף הדין הרי היה בהריגה בסיף, אמר לו אותו חסיד והלא דברים קל וחמר ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהיית עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה שאם הייתי מספיק בתפילתי הייתי מתחייב בנפשי, מיד נתפיים אותו הגמון ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום.

ולמעשה הרי אותו חסיד לא ענה לו לאותו השר על שאלתו, שאותו השר הרי שאל אותו שכתוב בתורה "השמר לך ושמור נפשך ונשמרתם מאד לנפשתיכם" א"כ מדוע באמת הוא לא ענה לו הרי היה כאן סכנת נפשות שהוא באמת יכול היה להרוג אותו, אלא אומר המג"א בסימן ק"ד בס"ק א' שאותו חסיד היה בטוח שההגמון יקבל באמת את תשובתו ועל כן הוא לא הפסיק בתפלתו, שאם לא כן ודאי שהוא באמת היה צריך להפסיק בתפלתו שהרי היה כאן סכנה שהרי הוא היה מסוגל להרוג אותו.

וכשיש סכנה מה עדיף, האם עדיף לקצר או לעקור באמצע התפלה ולצאת מן הדרך, מביא כאן המ"ב בסימן ק"ד בס"ק ד' שטוב יותר לקצר, והיינו שהוא יאמר את תחלת הברכה וסופה וכך יקצר בתפלתו ויגמור מהר יותר מאשר לעקור ולזוז הצידה, וכך לצאת מן הסכנה, כך הוא מביא בשם הב"ח והאליהו רבה, אבל הפמ"ג כתב שצריך להתיישב בדבר, שמשמע שהליכה לצורך תפלה לא נחשב הפסק באמצע התפלה כלל אלא רק הליכה סתם שלא לצורך התפלה, אבל כאן שהוא עושה את זה לצורך התפלה זה לא נחשב כלל להפסק על כן יתכן שעדיף להטות מן הדרך ולעקור את רגליו וללכת למקום אחר מאשר לקצר וכך שיוכל לענות לאותו השר.

אומרת הגמרא למדנו במשנה אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, שאדם שעומד באמצע תפלתו ומרגיש שנחש נכרך על עקבו אסור לו להפסיק בתפלתו, אומרת הגמרא אמר רב ששת לא שנו אלא נחש כל מה שלמדנו שאסור לו להפסיק זה דווקא בנחש, אבל עקרב פוסק אבל אם הוא מרגיש שעקרב עלה לו על הרגל אז הוא כן צריך להפסיק לקחת את העקרב ולהשליך אותו ממנו כדי שיוכל להמשיך ולהתפלל, מסביר כאן רש"י שהעקרב יותר מוכן לעקוץ מהנחש, שהנחש יותר מזיק מן הנחש, ועל כן העקרב נחשב לסכנת נפשות והנחש לא.

שואלת הגמרא מיתיבי למדנו נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת אדם שראו אותו נופל לתוך בור שיש שם אריות אי אפשר לבוא ולהעיד עליו שהוא מת כדי להתיר את אשתו